

УДК 657.372

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС – ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ РЕАЛЬНОЇ ВАРТОСТІ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

Кулик В.А.

У статті висвітлено особливості відображення релевантної інформації бухгалтерського балансу при оцінці вартості підприємства. Автором узагальнено погляди науковців щодо відображення в балансі нематеріальних активів. Автором обґрунтовано необхідність відображення в балансі потенційних активів та потенційного власного капіталу, запропоновано нові підходи до побудови бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення потреб внутрішніх користувачів.

Ключові слова: бухгалтерський баланс, оцінка, вартість підприємства, нематеріальні активи, потенційні активи, потенційний власний капітал.

ВСТУП

В останні роки у західній економічній літературі дедалі частіше можна зустріти критику традиційних фінансових показників, сформованих на основі даних бухгалтерського обліку, як основи для прийняття рішень. Ця критика спрямована на ретроспективний характер цих показників, що значно зменшує їхню цінність в управлінні.

Питанням трансформації звітності та бухгалтерського балансу, зокрема, відповідно до вимог сучасної системи управління присвячено праці зарубіжних вчених Л. Едвінсона [1], В. Рамасвами, С. Хоуелла. При визначенні напрямів удосконалення балансу відповідно до запитів системи управління автором використано досвід таких провідних вітчизняних вчених як М. Колісник [2], С. Легенчук [3], М. Пушкар [4], І. Яремко [5].

«Неможливо керувати тим, що не можна виміряти». Таким є основний принцип будь-якої системи оціночних критеріїв, що є необхідною складовою усіх управлінських процесів. Враховуючи, що бухгалтерський баланс відображає величину майна підприємства та джерел його формування, було б логічним застосування валюти балансу як показника, що характеризує вартість підприємства. Проте, на сьогодні, беззаперечним є факт, що через зростання масштабів інформаційних технологій, ускладнення та інтеграцію вітчизняного та міжнародного фінансових ринків, що відбувається більш швидкими темпами у порівнянні із розвитком міжнародної та вітчизняної систем обліку та звітності, балансова вартість підприємства не відповідає ринковій.

1 ПІДВИЩЕННЯ РЕЛЕВАНТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ ЗА РАХУНОК ВКЛЮЧЕННЯ ВАРТОСТІ ПОТЕНЦІЙНИХ АКТИВІВ

Використання методів оцінки підприємства, що включають одночасно фінансові та нефінансові показники є більш прогресивним, оскільки забезпечує менеджерів інформацією про реальну вартість майна підприємства. Включення до валюти бухгалтерського балансу нефінансових показників, вартість яких дорівнює різниці між ринковою та балансовою вартістю підприємства, частково вирішує дану проблему.

У подальшому нефінансові показники будуть називатися – потенційними. Так, потенційними активами є уся сукупність невідчутних активів підприємства, що використовуються ним для нарощення ним його потенціалу.

Першим кроком до відображення в балансі потенційних активів стала розробка Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) стандарту МСБО 38 (IAS 38) «Нематеріальні активи» [6]. Цей стандарт припускає, що нематеріальний актив, створений або придбаний підприємством, відображається у балансі, якщо він відповідає наступним критеріям: відповідність визначенню «нематеріальних активів» - це актив, що не має матеріально-речової форми, яким підприємство може керувати, та такий, що відрізняється від ділової репутації підприємства; імовірно, що майбутні економічні вигоди від використання активу, будуть надходити на підприємство; вартість (ціна) активу може бути надійно оцінена.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним умовам визнання, його вартість визнається витратами підприємства. Прикладами таких нематеріальних активів є вартість наукових досліджень і розробок, витрати на рекламу, витрати на створення брендів, витрати, пов'язані із налагодженням та розвитком відносини із клієнтами та персоналом.

Вищевказані обмеження означають, що далеко не всі потенційні активи можуть бути включені до балансу. Причина цьому - проблема визначення вартості окремих видів потенційних активів, оскільки: майбутні економічні вигоди не можуть бути завжди точно оцінені; підприємства не завжди є власниками те

не завжди управляють усіма видами потенційних активів; величина вартості потенційних активів залежить від обсягу переданих прав; існує можливість несанкціонованого використання об'єктів, які не мають правового захисту (клієнтські відносини, виробничий досвід, навички менеджменту і маркетингу та ін.); визначення вартості потенційних активів не завжди піддається арифметичним розрахункам. Це означає, що інвестиції в один із цих активів не обов'язково збільшують його вартість (наприклад, не завжди інвестиції в навчання й перепідготовку кадрів призводять до збільшення компетентності персоналу, а, отже, і людських ресурсів), і що використання одного із цих активів не обов'язково означає зменшення його вартості (наприклад, використання торговельної марки).

Основна проблема даного підходу полягає у періодичній невідповідності витрат і доходів підприємства. Через специфічні ознаки потенційних активів (відсутність матеріально-речової форми, зростання рентабельності із збільшенням терміну використання (наприклад, репутація), їх історична вартість часто не відповідає реальній вартості. Крім того, через ці ознаки, які йдуть врозріз із основними принципами бухгалтерського обліку, багато дослідників доводять, що окремі види потенційних активів (людські ресурси, клієнтська база) взагалі не повинні включатися в баланс, щоб зберегти достовірність фінансової інформації. Головним недоліком при включенні наведеної інформації у баланс вважається збільшення суб'єктивності при оцінці вартості підприємства та надання можливості менеджерам впливати на даний показник.

Взагалі, традиційна система бухгалтерського обліку не дозволяє включити усі потенційні активи у баланс підприємства. Так, без руйнування базових принципів облікової політики у Міжнародних стандартах оцінки МСО 2005 р. для позначення потенційних активів використовується термін «невідчутні», що охоплює достатньо широкий спектр даного виду активів. Зокрема, до невідчутних активів, за даним документом, відносяться навички менеджменту і маркетингу, кредитний рейтинг, гудвіл, різноманітні юридичні права або інструменти (патенти, товарні знаки, авторські права, франшизи і контракти).

У бухгалтерському обліку, облік потенційних активів ведеться відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [7], де їх склад значно звужено. Деякі види потенційних активів включаються до балансової вартості підприємства як нематеріальні активи. Їх відображення передбачено П(С)БО 2 «Баланс» [8] у першому розділі активу підприємства. Проте, їх частка у загальній вартості майна вітчизняних підприємств є досить незначною.

Для підвищення релевантності інформації бухгалтерського балансу при прийнятті рішень необхідним є включення до бухгалтерського балансу додаткових показників, що дозволять йому стати надійним джерелом інформації для використання найновіших методик оцінки вартості підприємства (табл. 1).

Запропонований нами альтернативний підхід до побудови балансу виходить за рамки діючих стандартів в частині відображення нематеріальних активів, методів оцінки та може бути використаний виключно в межах підприємства для задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів. Використання альтернативних підходів при складанні звітності є додатковим ресурсом для поступової еволюції діючої системи обліку та звітності.

Таблиця 1 Удосконалена форма бухгалтерського балансу, призначена для внутрішніх користувачів

	Пасив

--	--	--

--	--	--

--	--	--

Актив							
Розділи	Первинна вартість	Ринкова вартість	Відхилення, +/-	Розділи	Первинна вартість	Ринкова вартість	Відхилення, +/-
Поточні активи (ПА)				Поточні зобов'язання (ПЗ)			
Довгострокові активи (ДА)				Довгострокові зобов'язання (ДЗ)			
				Власний капітал (ВК)			
Потенційні активи (ПНА=ПАП+ПКА+ПСА)				Потенційний власний капітал (ПВК)			
Потенційні активи персоналу (ПАП)							
Потенційні клієнтські активи (ПКА)							
Потенційні структурні активи (ПСА)							
Разом активів (А=ПА+ДА+ПНА)				Разом зобов'язання та власний капітал (К+З=ПЗ+ДЗ+ВК+ПВК)			

Джерело: розробка автора

2 СКЛАД ПОТЕНЦІЙНИХ АКТИВІВ ТА ПОТЕНЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Потенційними є активи, що втілюють у собі приховані можливості для господарської діяльності та можуть виявитися за певних умов. Видами потенційних активів є: потенційні активи персоналу, потенційні клієнтські активи, потенційні структурні активи.

Потенційні активи персоналу є сукупністю відносно стійких якостей індивідів, що відображають здатність людей генерувати ефективні рішення та розповсюджувати їх серед оточуючих. Найважливішою функцією потенційних активів персоналу є створення та розповсюдження інновацій, вирішення проблем унікальними, не характерними для машинної обробки даних, способами. Функціонування потенційних активів персоналу забезпечує оновлення та розвиток суб'єктів господарювання. Складові потенційних активів узагальнено у табл. 2.

Визначені складові потенційних активів є надзвичайно важливими об'єктами обліку, інформація щодо яких надає можливість підприємствам приймати більш виважені економічні рішення. Зокрема, інформація щодо потенційних активів персоналу дозволяє користувачам оцінити стан персоналу підприємства, а також здобутки підприємства у справі ефективної організації праці та розвитку персоналу. Інформація щодо потенційних клієнтських активів надає змогу користувачам інформації оцінити імідж підприємства, його соціальну спрямованість та економічну успішність, готовність до взаємовигідної співпраці. Інформація щодо потенційних структурних активів є важливою для користувачів інформації з точки зору оцінки стратегії розвитку діяльності підприємства. Адже, для ефективної роботи підприємство потребує не лише матеріальних, фінансових та людських ресурсів, а й ресурсів управління та організації названими складовими.

Врівноваження активу балансу із врахуванням вартості потенційних активів з пасивом балансу здійснюється за допомогою потенційного власного капіталу, складовими якого є: капітал, створений у результаті утримання потенційних активів персоналу; капітал, створений у результаті утримання потенційних клієнтських активів; капітал, створений у результаті утримання структурних потенційних активів.

Таблиця 2 Елементи потенційних активів підприємства

Вид потенційних активів	Складові потенційних активів	Приклади потенційних активів, що використовуються на вітчизняних підприємствах
Потенційні активи персоналу	Стан здоров'я	Особистісні якості персоналу складаються зі схильності до ризику, стійкості до стресу, активності, ініціативності, стійкості до навантажень і є одними із найважливіших у процесі функціонування підприємств
	Функціональні якості (мотиваційні якості, комунікативні якості, інтелект)	
	Кваліфікаційні якості (професійна підготовка, досвід, рівень соціалізації)	
	Організаційні якості	
	Особисті якості	
Потенційні клієнтські активи	Збутова політика (стратегія збуту, канали збуту, канали просування продукції)	Відносини підприємства із його власниками, інвесторами, страхувальниками, клієнтами, посередниками, постачальниками та іншими контрагентами. Зокрема, для вітчизняних підприємств визначальними є відносини із державними органами та міжнародними організаціями
	Система комунікації (реклама, технології підприємства щодо залучення та закріплення клієнтської бази, технології підприємства щодо формування відносин із громадськістю)	
	Сервісна політика (передпродажний сервіс, гарантійний сервіс, післягарантійний сервіс)	
Потенційні структурні активи	Система (процеси) управління	Система ресурсів господарюючих суб'єктів, що забезпечує їх відповідність умовам (вимогам) ринку (стан та умови використання земельних, водних та ін. видів ресурсів)
	Бізнес-процеси	
	Організаційна структура	
	Організаційна культура	
	Технічне та програмне забезпечення та обслуговування	

Джерело: авторське узагальнення

ВИСНОВКИ

Для підвищення релевантності інформації бухгалтерського балансу при прийнятті рішень необхідним є включення до бухгалтерського балансу додаткових показників, що дозволять йому стати надійним джерелом інформації для оцінки вартості підприємства. Вирішення даного питання стає можливим при включенні до бухгалтерського балансу потенційних активів та потенційного власного капіталу, величина яких визначається як різниця між ринковою та балансовою вартістю підприємства.

Практичне застосування запропонованого підходу потребує формування методологічних основ умов визнання, оцінки та відображення потенційних активів та капіталу у бухгалтерському балансі, що є основою для подальших наукових досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинссон. - М., 2005. - 248 с.
2. Колисник М. Третье измерение баланса журнал / М. Колисник // Стратегии. – 2006. - № 4. – С. 34-38.
3. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське відображення інтелектуального капіталу: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Сергій Федорович Легенчук — Житомир, 2006. - 334 с.
4. Пушкар М.С. Створення інтелектуальної системи обліку / М.С. Пушкар. – Тернопіль, 2007. - 152 с.
5. Яремко І.Й. Інтелектуально-інформаційний потенціал як фактор виробництва і капітал: проблематика облікової системи в постіндустріальній економіці / І.Й. Яремко // Актуальні проблеми економіки. - 2004. —№ 12. – С. 166-174.
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / [пер. з англ. і ред. С. Ф. Голов]. — К. : ФПБАУ, 2000. — 1038 с.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 „Нематеріальні активи”: наказ міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 „Баланс”: наказ міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

[Кулик Вікторія Анатоліївна](#), асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Полтавський університет споживчої кооперації України; тел. 050-663-50-30; e-mail: kutsenko_va@mail.ru